

Liktor Zoltán Attila*

Elvi politika vagy pragmatizmus?

Bourbon–Habsburg párharc a spanyol örökségért (1700–1725)

„Spanyolország szabadságának biztosítására, az egész Európára leselkedő veszély elhárítására és a fenséges Ausztriai-ház jogainak védelmezésére.”

(Methuen-szerződés, 1703)

1. Bevezetés

A 17. század első felének nagy európai fegyveres konfliktusát – amit leginkább harmincéves háború (1618–1648) néven szoktunk emlegetni – részben lezáró westfáliai békerendszer nemhogy nem vetett véget az európai hatalmak szembenállásának – a spanyolok és a franciák között a háború egészen 1659-ig (!) dúlt –, hanem az újabb és újabb háborúk szinte végeláthatatlan láncolata következett a század második felében.¹ A spanyol világhatalom feltartóztathatatlan süllyedése a század második felére már nyilvánvalóvá vált, a felemelkedő új európai hatalmak – Franciaország, Anglia és Hollandia – pedig a spanyol világhatalom felosztásán fáradoztak, amit a Habsburg-ház idősebb fiágának várható kihalása csak még inkább fűtött. A spanyol trónra IV. Fülöp halála (†1665) után fia, a négyesztendő II. Károly került, aki azonban a francia vagy osztrák várokozásokkal szemben életben maradt.

Több elképzelés és felosztási kísérlet vagy kezdeményezés is volt francia részről a 17. század második felében,² amelynek célja a várható spanyol örökösödési viták diplomáciai úton történő, mintegy előre elrendezése volt. A békés felosztáshoz fűzött remények II. Károly halálával (†1700) és a francia agresszióval szertefoszlottak, a 18. század épphogy csak elkezdődött, kiobbant a spanyol örökösödési háború (1701–1714). A háború „papíron” a Bourbon-ház és a Habsburg-ház között a spanyol örökségért robbant ki, valójában azonban alapvetően a hegemonia, az amerikai spanyol területek és kikötők haszn(álat)ja, a nemzetközi hajózás és kereskedelem feletti uralom és ellenőrzés körül forgott az európai hatalmak között. E tanulmányban a háború alatt kelt fontosabb szerződések és nyilatkozatok veszem vizsgálat alá, hiszen ezekből mind a két fél álláspontja, érdekeltsége látványosan kibontható.³

2. A szemben álló felek és a szövetségek kialakulása

XIV. Lajos francia király (†1715) „elfogadta” II. Károly spanyol király (†1700) végrendeletét, amely szerint Fülöp, Anjou hercege egészében kapja a spanyol örökséget. A végrendeletet a madridi udvarban francia nyomásra fogalmazták, de a spanyol kormányzatban is hajlottak az elképzelésre. Úgy számoltak, hogy egyrészt a spanyol birodalom területi egységét fenyegető francia támadások – amelyek a korábbi évtizedekben egyre nyomoztóbbrak lettek – ezáltal megszűnnek, másrészt a francia hatalom elrettentő ereje képes lesz megakadályozni a háború ki-robbanását, vagy ha arra sor is kerül, akkor képes biztosítani a spanyol birodalom területi egységének fenntartását, amely a spanyol kormányzat legfőbb célja volt.⁴

A francia király még azon év november közepén már mint spanyol királyt mutatta be unokáját az udvarnak Versailles-ban,⁵ ezzel mintegy felrúgva a csak pár hónappal korábban partnereivel, az angolokkal és a hollandokkal kötött felosztási szerződést (1700).⁶ Az angolok és a hollandok (amelyek mind Orániai Vilmos uralma alatt állottak) annak érdekében állapodtak meg már kétszer is (1698, 1700) a franciákkal a felosztási tervet illetően – legalábbis a szerződések hivatalos indoklása szerint –, hogy elkerüljék az újabb háborút. A háborút, amit a Habsburgok leginkább csak az angolokkal és a hollandokkal szövetségben tudnának kiobbantani és a siker esélyével megvívni a spanyol örökségért. E szerződésekben azonban az angolok és a hollandok úgy állapodtak meg a franciákkal, hogy ha a császár nem fogadná el a felosztást, és az egész spanyol örökséget követelné, és ha annak fegyverrel kívánna érvényt szerezni, akkor egymást minden erővel segítik a császár ellen. De II. Károly (részben francia érdek szerint szerkesztett) végrendelete és annak francia „elfogadása” ezt a konstrukciót teljességgel felborította.

XIV. Lajos azzal kalkulálhatott, hogy az angolokat és a hollandokat különösebben nem fogja érdekelni, hogy a spanyol örökség egyben marad vagy sem, csupán az, hogy az ő kereskedelmi és hatalmi érdekeik hogyan fognak érvényesülni. Az angol és a holland stratégiai érdek közepontjában annak megakadályozása állt, hogy a korabeli legerősebb szárazföldi hatalom (a francia korona) a világ akkori legnagyobb birodalmával (spanyol korona) egy fő alatt egyesüljön. XIV. Lajos a végrendelet elfogadásával (amely nem engedte felosztani a spanyol örökséget) meghaladottnak tekintette a csak pár hónappal korábban tető alá hozott többoldalú angol–holland–francia egyezséget, és teljességgel kiszorítani szándékozott a spanyol örökségből a Habsburgokat.

Azt, hogy eddig a francia király jól számolt, világosan mutatja, hogy az angolok és a hollandok elismerték Anjou herceget törvényes spanyol királynak – II. Károly végrendelete értelmében –, de azzal a végrendeletben foglalt, számukra kulcsfontosságú kikötéssel, hogy a francia és a spanyol korona még perszonális unióban sem egyesülhet soha, semmi esetre sem. Azt, hogy az angolok és a hollan-

* Liktor Zoltán Attila PhD, főtanácsadó, Kúria (Werbőczy István Országbírói Kutatóintézet); megbízott oktató, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Jog- és Államtudományi Kar, Jogtörténeti Tanszék, ORCID: 0009-0006-2097-324X

dok nem bíztak teljességgel a Bourbonokban, jól mutatja az a tény, hogy a háttérben megindultak a tárgyalások Béccsel arra az esetre, ha a Bourbonok – immár birtokban ülve – olyan lépéseket tennének, amelyek alapvetően fenyegetőek lennének rájuk nézve, és az ellen lépni volnának kénytelenek.⁷

II. Károly végrendelete, annak a franciák általi elfogadása, a Habsburgok részéről pedig annak vitatása az európai politikai egyensúly felborulásához vezetett, a meghatározó és kevésbé meghatározó hatalmak két táborra szakadtak, mindkét oldalon megindult a diplomáciai nagyüzem. A Habsburgok a brandenburgi választófejedelemséggel még az 1700. év végén megállapodtak egy franciaellenes szövetségben, I. Lipót császár (1658–1705) a brandenburgi választófejedelemnek a megkötött szerződés (*Krontraktat*) értelmében porosz királyi címet adott.⁸ Az új pápa, XI. Kelemen (1700–1721) szinte azonnal elismerte Anjou Fülöpöt törvényes spanyol királynak, később a spanyol örökséghez tartozó itáliai birtokokba is beiktatta, Lipót császár tiltakozása ellenére.⁹ Később, már a háború folyamán az osztrák seregek itáliai megjelenése alatti nyomás következtében a pápa Habsburg Károly főherceget is elismerte törvényes spanyol uralkodónak. A pápa a háború alatt közvetítőként, békebíróként próbált fellépni, inkább kevesebb, mint több sikerrel.

A források arról tanúskodnak, hogy XIV. Lajos új szövetségesek után nézett; 1701 elején Brüsszelben aláírták a szerződést a kölni választófejedelemséggel (február 13.),¹⁰ Velencében a mantovai hercegséggel (február 24.),¹¹ Versailles-ban a bajor választófejedelemmel (március 9.),¹² majd nyáron Lisszabonban a portugál királlyal¹³ (június 18.) is. Savoya kulcsfontosságú volt a francia törekvések eléréséhez Itáliában, ezért XIV. Lajos a savoyai herceg lányát kérte feleségül Fülöpnek, a házasságot még azon év szeptemberében meg is kötötték.¹⁴ Ezek az országok mind elismerték Anjou herceget a spanyol korona törvényes örökösének, e szerződések mind arról tanúskodnak, hogy a Bourbonok az elrettentő erőben bízva első körben megpróbálták elkerülni a háborút, ha az lehetséges, és csak másodkörben készültek annak kirobbanására és a nyilvánvalóan többfrontos háborúra.

E szerződések pontjai közül érdemes kiemelni néhány fontosabbat. (1) A kölni érseknek a birodalmi gyűlésben kellett volna ellehetetleníteni a hadüzenetet a császárság részéről, és azt lehetőleg csak az osztrák örökös tartományokra korlátozni.¹⁵ (2) A bajor választófejedelemnek azt kellett volna megakadályoznia, hogy a Habsburgok seregei Franciaország ellen vonuljanak a bajor területeken át.¹⁶ (3) A mantovai herceg pedig akkor lett volna csak kénytelen a francia és a spanyol csapatoknak engedni az országát megszállni, ha a császári seregek már Itáliába indultak volna és a többségük már Tirolban járt volna.¹⁷ (4) A portugál király arra kötelezte magát, hogy nem engedte (volna) a portugál kikötőkben olyan országok hajóit kikötni, amelyek Franciaországnak vagy Kasztíliának a végrendelet elfogadása és az örökség fülöpi átvétele miatt hadat üzentek volna.¹⁸ E szerződések titkos záradékaiban meghatározták a katonai segítség (létszám, felszerelés, gyalogság, lovasság, tüzérség stb.) számszerű részleteit is.

Anjou herceg – kíséretében nagyszámú francia „tanácsadóval” – már 1701 áprilisában bevonult Madridba, hogy átvegye az örökséget, a régi hagyományoknak megfelelően a kasztíliai, az aragon, a valenciai stb. rendi gyűlésbe ment, hogy ott is felesküdjön arra, hogy az adott ország törvényeit, kiváltságait, szokásait megtartja.¹⁹ Csak zárójelben megjegyzendő érdekesség, hogy – a 16–17. századi hagyományoknak megfelelően – Bourbon V. Fülöp is használta a „Magyarország, Dalmácia, Horvátország” királya címet, amely az esküokmányokban is szerepel, sőt a mai napig használják a spanyol királyok ezeket a címeket.²⁰ Fülöp – francia mintára – a központosítási törekvéseknek megfelelően jelentős reformokba kezdett,²¹ ami nem minden országnak, tartománynak volt kedvére, hiszen azok a törekvések éppen az ő alkotmányos berendezkedésüket célozták felszámolni.

A Bourbon és a Habsburg dinasztia nemcsak a „Franciaország” és az „Ausztria” közötti „választást” jelentette, de két, egymással szöges ellentétben álló államfelfogást is. A Bourbonok központosítani és egységesíteni kívánták az addig meglehetősen széttagolt, saját alkotmányos berendezkedéssel és jogrenddel bíró országok, tartományok valóságos halmazából álló spanyol birodalmat.²³ Koráb-

*Bourbon V. Fülöp spanyol király (1700–1746)
Hyacinthe Rigaud festményén (1701)²²*

ban már a 17. század első felében (Olivares gróf-herceg időszakában) is felmerült a központosítás előmozdításának gondolata,²⁴ azonban azt akkor nem tudták végrehajtani. Az abszolutista koncepció és vele együtt a Bourbonok uralma leginkább a kasztíliai területeken bírt erős támogatással (*borbónicos, felipistas*), a kasztíliaiak jobban bíztak az erős francia elrettentő erőben, amely egyrészt képes úgy a birodalom területi épségét is fenntartani, mint a háború kirobbanását megakadályozni. A Habsburgok ellenben az addigi állapotokat, azaz a széttagolt, a különböző országok és tartományok sajátos alkotmányos rendjét kívánták fenntartani, nem véletlen, hogy a Habsburgok támogatóinak (*austracistas, carolistas*) bázisa elsősorban az aragon, katalán és itáliai területeken és kevésbé a kasztíliai részeken volt.²⁵ Majd a háborút követően a Bourbonok valóban letörték a különböző királyságok alkotmányos különállását, és létrehozták a jogilag is egységes Spanyolországot.²⁶ Az örökösödési háború a nagyhatalmi vetélkedés mellett egy ilyen belső politikai megosztottsággal is metszett volt.

A francia király, az angolok és a hollandok tétlen magatartását látva, elbizta magát, indokolatlanul átlépett egy sor vörös vonalat, egy sor olyan lépést tett, amivel a háború kirobbanását – minden szándéka és érdeke ellenére – éppen maga provokálta ki. (1) A Napkirály a párizsi parlamenttel beiktattatta (1701 februárja) Anjou herceg örökösödési jogának fenntartását a francia trónra,²⁷ ezzel fenntartva a jogi lehetőségét a francia és a spanyol hatalom egyesülésének, ami egyrészt szembe ment II. Károly végrendeletével, másrészt pedig az angol és holland hatalmi érdekekkel. Semmi nem indokolta a sietséget, ezzel várható volt. (2) A francia csapatok ellenséges lépésként az elrettentés szándékával, mintegy kész helyzet elé állítandó mindenki mást, még ugyanazon év februárjában megszállták Spanyol-Németalföldet és a Milánói Hercegséget, az előbbi alapvetően veszélyeztette Hollandia biztonságát, az utóbbi az osztrák örökös tartományokét. (3) Újabb húzásként még ugyanazon évben XIV. Lajos meglebegettette a katolikus Stuart-restaurációt Angliában.

Az angol trónról a még 1688-ban elűzött II. Jakab király (†1701) után annak protestáns lánya, Mária (†1694) vette át a trónt, aki azonban unokatestvérével és egyben hitvesével, a holland Orániai Vilmossal (†1702) közösen uralkodott. Mivel azonban egyetlen fiuk, Vilmos herceg 1700-ban elhunyt, a katolikus Stuart Jakab herceg az angol és a skót trón örökösének jelentette ki magát, XIV. Lajos pedig kész volt őt támogatni az angol és skót trónra, cserében azért, hogy majd ő is támogatja a francia politikát.²⁸ A protestáns többségű angol parlament azonban ki akarta zárni a katolikus ág visszatérésének – és nyilván azzal együtt az újabb polgárháború veszélyének – lehetőségét, az *Act of Settlement* (1701) I. Jakab király unokáján, Zsófián (†1714) keresztül biztosította az angol trónt a protestáns Hannover-háznak arra az esetre, ha a trónörökös Anna hercegnő – később királynő (1702–1714) – után nem lennének/maradnának törvényes leszármazók.²⁹

XIV. Lajos a kapkodásával, a minden oldalról történő bebiztosítás szándékával, a túlzott fellépéseivel és fölös-

leges lépések megtételével oly mértékben sértette meg az angol és holland kereskedelmi/hatalmi érdekeket, hogy éppen azt érte el, amit nem akart; az angol–holland tengelyt a Habsburgok oldalára lökte. Az oszmánokkal vívott magyarországi felszabadító háborúban (1683–1699) igencsak kimerült Habsburgok az angolok és a hollandok nélkül eséllyel bele sem foghattak volna a franciák elleni újabb háborúba a francia–spanyol egyesült seregekkel szemben. Bár osztrák csapatok nyomultak be az itáliai spanyol területekre, nem véletlen, hogy az első (nagy) katonai összecsapás majd csak évekkel II. Károly spanyol király halála után következik be.

A Habsburgoknak 1701 őszén sikerült felújítaniuk a devolúciós háború (1688–1697) során (1689-ben) kötött első szerződésüket, az angolokkal és a hollandokkal sikerült tető alá hozniuk egy újabb védelmi és támadó szövetséget Hágában a franciákkal szemben.³⁰ Az 1701 szeptemberében aláírt szerződés II. Károly spanyol király halálával a császár és családja jogos örökségének („lawfully belonging to his august family”) mondja a spanyol koronát, a francia királyt pedig bitorlónak nevezi („has usurped the possession of the entire inheritance”), aki akkorra már meg is szállta azt. A szerződés hosszas indoklását adta a korábbi angol–holland–császári szövetség felújításának, a spanyol területek, kikötők francia csapatok és hajók általi megszállása azt veszélyeztette, hogy a francia és a spanyol korona (politikailag, katonailag, jogilag stb.) egyesül.

A francia–spanyol tengely a császárság itáliai hűbértokainak elvesztését jelenthette volna, Anglia és Hollandia számára pedig a szabad tengeri kereskedést tette volna lehetetlenné vagy nehezítette volna meg jelentősen a Földközi-tengeren, az Indiákon és más helyeken, ráadásul a hollandokat megfosztotta volna attól a biztonsági garanciától, amit a Franciaország és Hollandia között elterülő Spanyol-Németalföld jelentett. A francia–spanyol tengely oly félelmetessé válhatott volna, hogy egész Európa fölött dominánssá nőhet, a szöveg egyenesen Európa szabadságának elnyomásáról és a kereskedelem szabadságának elvételéről („for oppressing the liberty of Europe and taking away the freedom of commerce”) beszél. A Habsburg császár egyéni érdeke (a spanyol örökség megszerzése/megtartása), illetve a német birodalmi közérdek (itáliai császári hűbértokok megőrzése) mentén száll harcba, az angolok és hollandok pedig a saját hatalmi, tengeri-kereskedelmi érdekeik mentén.

A Habsburgok az angolokkal és a hollandokkal céljaik elérése érdekében a következő cikkelyekben állapotodnak meg az 1701 szeptemberében aláírt hágai szerződésben:

- (1) Állandó, örök, sérthetetlen barátság és kapcsolat a császár, az angol király és a holland urak között, egymás ügyét előmozdítják, minden veszedelmet, amit tudnak, elhárítanak.
- (2) Az európai béke záloga a császár spanyol örökségének biztosítása, az angol és holland félnek pedig érdeke a szabad kereskedelem biztosítása alattvalóik számára.
- (3) Elsősorban diplomáciai úton próbálják meg biztosítani mindezt.

- (4) Ha nem sikerül diplomáciai úton érvényesíteni a céljaikat, akkor katonai eszközökkel fogják kényszeríteni.
- (5) Cél Spanyol-Németalföldet, illetve az itáliai birtokokat felszabadítani a francia megszállás alól.
- (6) Az angol és holland csapatok szabadon megszállhatják a spanyol amerikai területeket, és amit birtokba vesznek, azt meg is tarthatják.
- (7) Egyeztetik a hadműveleteket egymás között.
- (8) Ha a háború kitör, egyik fél sem bocsátkozik külön alkudozásba az ellenséggel, kizárólag közösen, mindegyik szerződő fél megalégedésére kötnek csak békét, mivel a legfőbb cél, hogy elkerüljék azt, hogy a francia és a spanyol korona egyesüljön, sem közös/egyazon kormány alatt nem állhat a két ország. A francia hajók nem mehetnek a spanyol kikötőkbe, ellenben az angol és holland hajók szabadon kiköthetnek, és minden korábbi kiváltságot, jogosítványt, szokást sértetlenül élvezhetnek, amit II. Károly alatt élveztek.
- (9) Az angol–holland fél minden megfontolását számításba kell venni, amit a kereskedelem szabadságának fenntartásához szükségesnek ítélnék.
- (10) A megszerzendő területeken az esetleges vallási viták kérdésében – ha ilyenek merülnének fel – meg kell állapodni egymás között.
- (11) Ha az agresszor francia király megszállná bármelyikük területét, egymást segítik ellene.
- (12) Ha a háborút követően békét kötnek, jelen szövetség a szerződő felek között továbbra is fennmarad, éppen a béke fenntartására.
- (13) Bárki csatlakozhat a szövetséghez, akár együttes akarattal, akár külön hívásra is.

Nagyon érdekes a retorika, amit az egyik és a másik oldal is használt, mindkét részről az elvi politizálást hangsúlyozták; meg kell védeni a „kereszténység békéjét”, „egész Európa általános nyugalmat”, céljuk a „spanyol örökség épségben/egységben tartása”, meg kívánták védelmezni „a dinasztia törvényes jussát”. Csakhogy míg a Bourbon-szövetség a végrendelet elfogadásában ragadta meg az európai béke fenntartásának szövegét – mondván, hogy a francia elretentő erő miatt a Habsburgok nem merik majd fegyverrel megkísérelni az örökség megszerzését, és így elkerülhető a háború –, addig a Habsburg-szövetség éppen a francia–spanyol túlsúlyban látta a háború veszélyét, amit az „agresszor” Franciaország már elő is idézett azzal, hogy jogsértő módon megszállta Milánót és a németalföldi spanyol területeket.

Bár ezek a szövegek hangzatos elvi politizálást hirdettek, de a hatalmi érdekek mentén való cselekvést mi sem mutatja meg jobban, minthogy a radikális, a katolikusokat üldöző protestáns Anglia éppen most zárta ki a katolikusokat még a trónöröklési rendből is (*Act of Settlement*, 1701). A Habsburgok pedig éppen fordítva, átvéve a spanyol jogot, a dinasztikus családi egyezményükben (*Pactum Mutuae Successionis*, 1703) implicite a protestánsokat zárták ki az (trón)öröklésből, illetve sorozatosan és erőszakosan léptek fel a protestánsokkal szemben mind az örökös tartományokban, mind Magyarországon.³¹

3. A háború valódi oka

A jogi csatározások felszíne alatt – amint az a szerződések cikkelyeiből világosan kitűnik – alapvetően gazdasági-kereskedelmi és hatalmi érdekek húzódtak, amelyek évszázadokkal korábbi folyamatokra nyúltak vissza. Portugália már a 15. század elejétől területeket foglalt Afrikában, a század közepétől pedig megindult a rabszolga-kereskedelem, amelyet döntő részben – a pápai bullák értelmében – a 16. században portugál kereskedők folytattak.³² Minthogy az amerikai területek döntő többsége spanyol kézen volt, kialakult az a gyakorlat, hogy az Afrikából az amerikai spanyol területekre irányuló rabszolga-kereskedelmet is a portugálok vitték, amely kapcsolat azzal, hogy a Habsburgok megszerezték a portugál trónt (1580), csak felerősödött. A spanyol és a portugál korona az „ibériai unió”³³ (1580–1640) keretében a Habsburgok uralma alatt valóságos hatalmi túlsúlyt jelentett a világban, ami ellen az angol, a holland és a francia hatalom minden eszközzel igyekezett fellépni.

Ez a spanyol–portugál hatalomkoncentráció csak még inkább megerősítette az addig is fennálló hegemoniát a tengeri kereskedelemben és hajózásban. A holland–spanyol (1568–1648), illetve az angol–spanyol (1585–1604) és a holland–portugál (1595–1663) háborúk mentén megindult a spanyol–portugál tengeri hegemonia megbontása, angol és holland kalózbandák állami felhatalmazással, támogatással fosztogatták a spanyol–portugál hajókat. A 17. század elején ezt intézményes keretek közé terelték; megalakult az angol *East India Company* (1600–1874), a holland *Vereenigde Oostindische Compagnie* (1602–1798), a francia *Compagnie des Indes Orientales* (1604), illetve az amerikai és nyugat-afrikai portugál területekre összpontosító holland *Geocrooieerde Westindische Compagnie* (1621–1792), később pedig a francia *Compagnie française pour le commerce des Indes orientales* (1664).³⁴

A cél az volt, hogy részt szakítsanak ki a (portugál monopóliumnak számító) távol-keleti kereskedelemről, és ugyanakkor a portugál–spanyol hatalmat (a Habsburgokat) megfosszák bevételeinek jelentős részétől. A Holland Nyugat-indiai Társaság el is foglalt egy jelentős területet a portugáloktól Braziliában (1630–1654)³⁵ és Nyugat-Afrikában, ami alapvetően sértette a portugál érdekeket.³⁶ A Habsburgok ugyan kísérletet tettek arra, hogy felvegyék a kesztyűt – Portugál Kelet-indiai Társaság (1628–1633)³⁷ – ezekkel a rablótársaságokkal szemben, de eredménytelenül. A francia politika a harmincéves háború vége felé (1640) sikerrel leválasztotta a portugálokat³⁸ a Habsburgok uralmától, bár a függetlenségi háború elhúzódott, a Habsburgok csak évtizedekkel később (1668) ismerték el – angol közvetítésre – Portugália elvesztését.³⁹ Az ekkor megkötött szerződések értelmében angol és holland kereskedők vették át a portugálok helyét a rabszolga-kereskedelemben (*asiento de negros*),⁴⁰ ami alapvetően sértette a portugál érdekeket.⁴¹

Így érthetővé válik a spanyol örökösödési háború egyik kulcskérdésének számító rabszolga-kereskedelem és kikötőhasználat körüli „lobbizás” francia, holland, angol és portugál részről egyaránt. Ez a kérdés volt az egyik leg-

fontosabb, a háborút lezáró békeszerződésekből világosan kitűnik. XIV. Lajos unokájánál, az új spanyol királynál „kijárta”, hogy az amerikai spanyol kikötőket megnyissák a francia (kereskedelmi) hajók előtt, és az Afrikából Amerikába irányuló rabszolga-kereskedelmet – kizorítva abból az angolokat, hollandokat, portugálokat – az általa alapított francia társaság (*Compagnie de Guinée*, 1684) monopolhelyzetből folytathassa.⁴² Ugyan a Lisszabonnal kötött francia–portugál szövetségi szerződés (1701) a portugáloknak adta volna a kizárólagos jogot,⁴³ 1702-ben V. Fülöp „valami” oknál fogva úgy döntött, hogy kizárólag nagyapja cégének biztosítja azt. Ez a kapzsiság is olyan ki nem kényszerített hiba volt a francia király részéről, ami alapvető törést okozott Lisszabon és Madrid (Párizs) között. Ez is azt a benyomást erősítette Londonban és Hágában, hogy a spanyol birodalmat a „papírforma” ellenére valójában Párizsból kormányozzák.

4. A Methuen-szerződés (1703)

Anglia, Hollandia és a császár csak 1702 májusában üzentek hadat a Bourbonoknak, Lipót a magyar rendeket is ügyének támogatására hívta fel a vármegyékhez intézett leiratában, mondván, hogy; „ellenséges vetélytársai egész Európában elterjedt háborút keltettek fel, hogy Házának jogos örökéből, Spanyolországból kiszorítsák. [...] Örök jogáért szárazon és tengeren kell küzdenie a Gallusok úgy titkos és nyílt szövetségesei ellen”.⁴⁴ Az angolok és a hollandok sikerrel meggyőzték az „átvert” és sértődött portugálokat, hogy álljanak át a Habsburgok oldalára, így Lisszabonban az angol, a holland és a császári követ közreműködésével alá írták a Methuen-szerződést (1703).⁴⁵ Azzal a beszédes indoklással kötötték meg a szövetséget, hogy teszik mindezt „Spanyolország szabadságának biztosítására, az egész Európára leselkedő veszély elhárítására és a fenséges Ausztriai-ház jogainak védelmezésére”. Ugyanabban az évben a savoyai uralkodót is sikerült a Habsburg-szövetségnek megnyerni, ami az itáliai francia hadműveleteket nehezítette meg Párizs számára.

A Methuen-szerződésből kivilágló portugál értelmezés szerint XIV. Lajos célja a madridi francia kormánnyal az, hogy a spanyolokat szabadságuktól megfossa, illetve hogy a spanyol területeket Franciaországhoz csatolja, ami káros nemcsak Portugália, de Európa más országai és nemzetei számára is. Portugália érdeke éppen ezért, hogy ezt a közveszélyt (*common danger*) elhárítsák, és nemcsak a spanyolokat, de a szomszédos országokat is megszabadítsák a zsarnokság igájától (*yoke of tyranny*), és közös erővel tenniük kell a közbiztonság (*common safety*), a spanyolok szabadsága (*liberty of the Spainards*) és a spanyol monarchia törvényes örökösödése (*lawful right of succession*) érdekében. A portugál király ezért elismeri, hogy a spanyol örökség a születés és a szerződés jogán (*by right of birth and treaties*) a császárt illeti.⁴⁶ A szerződés kimondja, hogy Károly főherceg bírhatta mindazon birtokokat, amit II. Károly bírt, a portugál király azonban támadó háborút nem köteles viselni, csak Spanyolországban.⁴⁷

Az egyezség rendelkezéseinek többsége a katonai együttműködés részleteit (haderő létszáma, felszerelése, pénzügyi háttere, parancsnokság, kikötők, hajók használata stb.) tárgyalja, és megújítja azt a korábbi passzust, hogy külön nem lehet sem fegyverszünetet sem pedig békét kötni az ellenséggel, csak a szerződő felek kölcsönös akaratával. Kikötik, hogy úgy lehet békét kötni, ha a francia király felhagy bizonyos – (amerikai) portugál területek – bitorlásával.⁴⁸ Károly főherceg, amint ténylegesen elfoglalja a spanyol trónt, kifizeti a portugál királynak és az angol Indiai Társaságnak (Brit Kelet-indiai Társaság) a hadiflotta felmerült költségeit.⁴⁹ Károly főhercegnek a szövetséges seregekkel kell Lisszabonba jönnie, és ha már a felajánlott seregek mind együtt lesznek, akkor köteles csak Portugália támadást indítani Spanyolországban a Bourbonok ellen.⁵⁰ A tengeri hatalmak a flottáikkal folyamatosan a spanyol partokat kötelesek zaklatni a szerződés szerint, hogy az ellenséges francia–spanyol erőket megosszák és lekössék. A szerződéshez két titkos záradékot is csatoltak, mindkettő a spanyol koronától bizonyos városokat és területeket engedne át a portugál korona joghatósága alá.⁵¹ Azért kellett ezeket titokban tartani, mivel a Habsburgok a nyilvánosság előtt és a háború alatt a spanyol örökség teljességének, egyben tartásának elvéből nem engedhettek.

5. A háború alakulása

Az angolok, hollandok és portugálok számára elfogadhatatlan lett volna az, hogy a spanyol és a francia korona egy kézben egyesüljön, ami a tengeri kereskedelmi (erő) viszonyok tekintetében lett volna számukra negatív kihatással. Nyilvánosan ezt nem lehetett kimondani, ezért fenntartották az elvi álláspontot, a spanyol korona nem egyesülhet még perszonális unióban sem bármely másikkal, így a császárral sem. Azt, hogy a Habsburgok esélyt száljanak harcra a spanyol örökségért a Bourbonokkal szemben, lényegében az angol és a holland elhatározás tette lehetővé.

A Habsburgok annak érdekében, hogy az angol és holland elvárásoknak megfelelően a közép-európai területek és a spanyol korona egy kézbe kerülésének a veszélyét a retorika szintjén kiiktassák, még azon évben (1703) egy családi egyezséget kötöttek. Ennek keretében Lipót császár lemondott kisebbik fia, Károly főherceg javára a spanyol örökségről – a régi tervek szerint is így képzelték el, hogy nem maga Lipót venné át a spanyol örökséget ténylegesen, hanem az Károlynak jutna⁵² –, nyilvánosságra is hozták a családi megállapodás azon részét, amely Károly főhercegnek juttatja a spanyol, az idősebb József főhercegnek pedig a közép-európai területeket.⁵³ József 1687-től már koronázott magyar király, 1690-től választott római király volt. Az egyezségnek azonban volt egy titkos része is, amit nem hoztak nyilvánosságra, még hozzá jó okkal. Egyrészt azért, mert az szembement a női öröklést biztosító spanyol joggal (*successio linealis*) azáltal, hogy a nőági öröklést csak kisegítő jelleggel tette lehetővé (*successio mixta*), másrészt pedig a szövetségessel kötött

megállapodással is, mivel az lehetővé tette, hogy egy főre szálljon a spanyol és az osztrák–magyar örökség.⁵⁴

XIV. Lajos – a 17. századi magyarországi politikáját (Wesselényi-összeesküvés, Thököly-felkelés) felújítandó – kihasználva a Habsburgok és a magyar rendek közötti feszültséget, újfent beavatkozott a magyar (bel)ügyekbe. Párizs felkarolta a Rákóczi-felkelést, pénzügyi és hadisegélyt adva támogatta a Habsburg-ellenes törekvéseket annak érdekében, hogy a Habsburgok erőit inkább inkább lekössék a magyarok Közép-Európában, hogy azok ne tudjanak teljességgel a nyugati frontokra összpontosítani. Érdekesség, hogy II. Rákóczi Ferenc – XIV. Lajos közvetítésére – V. Fülöp spanyol királytól mint a rend nagymesterétől, megkapta az Aranygyapjas rendet, Mátyóki Adám híres festményén és a mostani Kossuth-téri lovas szobrán is a rend jelvényével a nyakában ábrázolják.⁵⁵

Lipót császár (†1705) még megérte, hogy 1704-ben a francia–bajor seregek katasztrofális vereséget szenvedtek (Höchstädt) a Habsburg-szövetség csapataitól, aminek következtében Bajorország Habsburg fennhatóság alá került, amely állapot a háború végéig fennmaradt.⁵⁶ Károly – a Methuen-szerződés szerint – Lisszabonba ment, uralmát

elsősorban az aragon (főként katalán) királyságokban támogatták, Anglia és Katalónia között még 1705-ben létre is jött egy szerződés, amelyben úgy fogalmaznak, hogy a spanyol korona birtokait Franciaország erőszakkal foglalta el (*ocupados con violencia*) és zsarnoki módon kormányozza (*gobierna la Francia con tiranía*).⁵⁷ A frontok változásának eredményeként Károly főherceg 1706-ban Madridba is bevonulhatott, igaz 1707-ben a Bourbonok seregei arattak fölényes győzelmet az ellentábor fölött⁵⁸ (Almansa), a Habsburgok visszaszorultak a kasztíliai királyságból. Még ugyanazon évben az angolok és hollandok akarata ellenére József császár XIV. Lajossal az észak-itáliai fegyveres összecsapások megszüntetéséről kötött egy megállapodást, szabad átvonulást engedve az itáliai francia csapatoknak a Milánói Hercegségen keresztül, amivel lényegében lezárult a háború itáliai szakasza.⁵⁹

A Habsburgok helyzetét és a nyugati frontokon való eredményesebb fellépését nehezítette a Rákóczi-felkelés, majd szabadságharc. Mint ismeretes, 1707-ben a Habs-

burgok magyarországi trónfosztását is kimondták az ónodi országgyűlésen.⁶⁰ Lendületet adott a Habsburgok törekvésének ugyanakkor, hogy az új portugál király, V. János (1706–1750) Habsburg főhercegnővel lépett frigyre⁶¹ (1708), Károly főherceg és a portugál király így sógorságba is került egymással. A következő évben (1709)

a Bourbonok újabb katasztrofális vereséget szenvedtek az angol–holland–császári seregektől (Malplaquet),⁶² aminek következtében az ibériai félszigeten a Habsburgok újfent támadólag tudtak fellépni, 1710-ben Károly főherceg másodszor is bevonulhatott Madridba.⁶³

A háború során a tengeri hatalmak végig ellenőrzésük alatt tudták tartani a Földközi-tengert, a brit csapatok megszállták Gibraltárt és Menorcát, Károly főherceg mégsem tudta megszilárdítani uralmát az egész félszigeten – különösen nem Kasztíliaiban, csak Aragóniában – ami lehetetlenné tette azt, hogy a szövetségesek tartósan kihasználják a Bourbonok vereségeit és azt a saját javukra fordítsák. Az angolok, hollandok, portugálok között egyre inkább kiütköztek az érdeklentétek, a hollandok – miközben a háború folyt, a franciákkal végig fenntartották a kereskedelmi kapcsolatokat – kifogásolták, hogy Károly főherceg az angolokkal 1707-ben ki-

zárólagos kereskedelmi megállapodást kötött az amerikai spanyol területeket illetően.⁶⁵ Titokban az angolok a háttérben már felvették a kapcsolatot a francia királlyal, aki a gazdasági, pénzügyi és katonai téren is kimerült országgal a hátában már egyre inkább hajlott az érdemi tárgyalások megkezdésére, és egyre inkább kihátrálni kényszerült unokája ügyének feltétlen támogatásából.

Az igazi fordulópontot József császár (†1711) váratlan halála jelentette, mivel a Habsburgok családi egyezségének titkos záradéka szerint Károlyra szállott a közép-európai örökség (az osztrák örökös tartományok, a magyar és a cseh trón). Bár az 1703. évi egyezség titkos része továbbra sem került nyilvánosságra, a tényleges cselekedetek annak meglétét már a nyilvánosság előtt is bizonyossá tették. Az egyezség nyilvános és titkos része egyaránt szembement a magyar törvényekkel, hiszen a magyar szabályozás az öröklést csak a fiágra engedte meg, a szerződés pedig leányágra is. Károly főherceg távozott az ibériai félszigetről, még azon év őszén császárrá választották,

Habsburg Károly főherceg
(a későbbi VI. Károly német-római császár és III. Károly magyar király), Francesco Solimena festményén (1707)⁶⁴

év vége előtt pedig Frankfurtban császárrá is koronázták. 1712-ben pedig pozsonyi magyar királlyá koronázására is sor került, sőt az addigi trónöröklési rendet a pozsonyi diéta fenn is tartotta.⁶⁶ A magyarországi helyzetet Bécs pacifikálni tudta a Rákóczi-szabadságharc lezárását jelentő szatmári béke⁶⁷ (1711) megkötésével, ami világosan mutatta, hogy a mind a kurucok – akiket ekkorra már a franciák magukra hagytak –, mind pedig a Habsburgok – akik mögül az angol és holland szövetségeseik kezdtek kihátrálni – megegyezésre kényszerültek. Magyarországon ezzel megindult a dinasztia és a rendek kapcsolatának helyreállítása.⁶⁸

A Habsburgok ügye spanyol földön veszni látszott, átütő sikeret nem tudtak elérni. Az angolok tető alá is hozták (1711) egy megállapodást a franciákkal, amelynek eredményeképpen sikerült elérni azt, hogy a francia hercegek (le duc d’Orléans, le duc de Berry) lemondtak a spanyol koronára addig fenntartott jogigényükről (1712),⁶⁹ és cserében V. Fülöp spanyol király – a saját és utódai nevében – is lemondott a francia koronára addig fenntartott jogáról (1713).⁷⁰ A spanyol és a francia korona egyesülésétől való félelem megalapozottságát és a tárgyalások érdemi előmozdítását az idős XIV. Lajos fiának (†1711) és unokájának (†1712) váratlan halála is előmozdította, ekkor a kétéves dédunoka – a későbbi XV. Lajos – lett a francia trónörökös. Később a napkirály másik unokája, Berry hercege (†1714) is örökösök nélkül távozott az élők sorából, a lehetséges utódok gyors kiesése az 1710-es évek elején annak valószínűségével fenyegetett, hogy egy kézre jut a spanyol és a francia korona, amely a pénzügyi és katonai szükséghelyzet mellett a leginkább sarkallta az angolokat, hollandokat a tárgyalásztalnál való érdemi döntések meghozatalára.

6. A háborút lezáró békeszerződések, a spanyol örökség sorsa

A háborúban pénzügyileg és katonailag is kimerült felek előbb fegyverszünetet kötöttek (1712),⁷¹ és megindultak az érdemi béketárgyalások, aminek eredményeként 1713–1714 során sikerült is tető alá hozni a békemegállapodások döntő részét (Utrecht-Rastatt). A szövetségesek nyilvánosan is elengedték VI. Károly császár kezét, és sorra elismerték Bourbon V. Fülöpöt spanyol királynak. Ami számunkra ezekből érdekes, az a brit–francia, illetve a brit–spanyol békeszerződések. E kettő adja ugyanis

vissza leginkább az örökösödési háború valódi tétjét és ki-robbantásának valódi okát.

A sorrend is beszédes: a brit–francia békeszerződést írták alá először (1713 márciusa), amelynek keretében három fő kérdést rendeztek el. (1) A francia király tudomásul veszi a protestáns öröklési rendet Nagy-Britanniában, továbbá ígéretet tesz, hogy sem ő, sem utódai nem nyújtanak támogatást annak, aki ezt az öröklési rendet megkérdőjelezné.⁷² (2) A francia király és a francia hercegek nem formálhatnak jogot a spanyol koronára, sem V. Fülöp spanyol király vagy utódai a francia koronára – a lemondó nyilatkozatokot idézi is a békeszerződés –, elkerülendő így a két korona egy kézben történő egyesítését.⁷³ (3) A további rendelkezések a területi engedmények és a kereskedelem kérdéseivel foglalkoznak. A pár hónappal később (1713 júliusa) kötött brit–spanyol békeszerződés elsősorban a spanyol és a francia korona egyesülésének kizárását rögzíti,⁷⁴ illetve a brit protestáns trónöröklési rendet biztosítja, a spanyol király – a franciához hasonlóan – nem adhat segítséget annak, aki ezt megkérdőjelezné vagy ellenezné.⁷⁵ A szerződés további cikkelyei a területi engedmények

Habsburg VI. Károly császár (1711–1740) nagycímere, benne a spanyol szimbólumokkal⁸¹

– Gibraltár, Menorca stb. –, de döntő részben a kereskedelem kérdéseivel foglalkoznak. A szerződések szerint a britek – minden más ellenfelet kiszorítva, még a spanyolokat magukat is kizárva – kapják meg az Afrikából az amerikai spanyol területekre irányuló rabszolga-kereskedelem kizárólagos jogát.⁷⁶

A császár és a francia király között ugyan létrejött a békeszerződés, arra azonban nem volt hajlandó VI. Károly császár, hogy Anjou Fülöpöt elismerje spanyol királynak, a császár és a spanyol uralkodó között majd csak több mint egy évtizeddel később (1725) került sor a békekötésre Bécsben. Az 1725-ben aláírt bécsi béke fontosabb rendelkezései szerint (1) Károly császár elismeri Anjou Fülöpöt és törvényes utódait mindazon országok birtokában, amelyek az utrechti békében foglaltattak.⁷⁷ (2) V. Fülöp király lemond mindazon területekről, amit a császár akkoriban Itáliában és Németalföldön birtokolt az utrechti szerződés értelmében.⁷⁸ (3) Mindkét uralkodó élete végéig használhatja mindazon címeket, amit addig felvettek és használtak, de az utódaik már csak azokat viselhetik, amely országoknak tényleges birtokában lesznek.⁷⁹ VI. Károly császár címerében végig ott voltak a spanyol királyságok, Kasztília, Aragónia stb. szimbólumai, és a *Corpus Juris*ban is olvashatjuk Károly 1729. évi (utolsó) dekrétumának előszavában is, hogy „Spanyolország királya”, de Mária Terézia 1741-es törvénykönyvének elő-

szavában az már nem szerepel címei között, sem pedig az uralkodói címerében. (4) Kölcsönösen elismerik és védik azt az öröklési rendet, amit az utrechti szerződés óta kialakítottak.⁸⁰

VI. Károly császár 1713-ban rendeletben kihirdetve (*Pragmatica Sanctio*) nyilvánosságra hozta a tíz évvel korábban kötött családi egyezséget, de a magyar diétával csak egy évtizeddel később (1723) tudták (részlegesen) elfogadtatni, mivel a nőági öröklést a magyar rendek csak Lipót császár és fiai leszármazottainak körére szorították.⁸² A spanyol király – az angol elvárásoknak megfelelően, és a francia király tudtával és beleegyezésével – 1713 tavaszán új trónöröklési rendet vezetett be (*Reglamento de sucesión*), amelynek lényege a spanyol és a francia korona egyesülésének elkerülése mellett a Habsburg-ház örökösödésének megakadályozása volt a spanyol trónon.⁸³ Érdekesség, hogy a Bourbonok azért hozták az új öröklési szabályokat, hogy szűkítsék a lehetőségét annak, hogy a spanyol örökség a nőági öröklésen keresztül kicsússzon a dinasztia kezéből, a Habsburgok pedig azért kötötték meg az öröklési szerződést, hogy szélesebbre nyissák a lehetőséget annak, hogy a nőági leszármazáson keresztül hozzájuthassanak a spanyol örökséghez. Még érdekesebb, hogy mindkét szabályozás ugyanazt az eszközt, a kiegészítő jellegű (*successio mixta*) nőági öröklést kívánta felhasználni a célok elérése érdekében...

7. Zárógondolatok

A spanyol jog nem tette lehetővé (*indivisibiliter ac inseparabiliter*), a spanyol kormányzat pedig nem akarta, hogy a birodalmat felosszák az európai hatalmak, így mind a Bourbonok, mind pedig a Habsburgok abba a „zsákutcába” szorultak bele a spanyol örökséghez való ragaszkodással, amely nem ismert kompromisszumot, és amely így egyértelműen a háborúhoz vezetett. A háború végén a kényszer éppen azt hozta magával, amit mindkét fél el akart kerülni: a birodalom felosztását. A spanyol örökösödési háború alakulása, a benne részt vevő két tábor, azok változása, a szerződésekből kiolvasható érdekek és stratégiák világosan visszaadják azt, hogy a retorika szintjén elvi politizálást folytattak („a spanyolok, Európa és a kereskedelem szabadsága, a dinasztia jogos öröksége”), a valóságban azonban nagyon is gazdasági, hatalmi érdekeik mentén cselekedtek. A Bourbonok csak részben értek célt, hiszen igaz, hogy megszerezték a spanyol trónt és azt meg is tarthatták, azonban a dinasztia azzal, hogy a francia hercegek lemondani kényszerültek a spanyol trónigényükről, a spanyol király pedig a francia trónra való jogáról, elvágta annak jogi lehetőségét, hogy a két hatalom egyesüljön. Továbbá, sem a spanyol birodalom egységét nem tudták megőrizni, sem pedig a kereskedelmi érdekeiket érvényesíteni. A Habsburgok veszítették a legtöbbet, mivel nem tudták megtartani a spanyol trónt, és ugyan megszerezték itáliai és németalföldi spanyol területeket, azok jelentős részét még a 18. században elveszítették. A legnagyobb nyertesek a britek voltak, mert nemcsak hogy megakadályozták a francia–spanyol hatalom egyesülését, de érvényesíteni is tudták a kereskedelmi-hatalmi érdekeiket minden más riválissal szemben.

LIKTOR, ZOLTÁN ATTILA

Prinzipielle Politik oder Pragmatismus?

Bourbonisch-habsburgisches Duell um das spanische Erbe (1700–1725)

(Zusammenfassung)

Der Spanische Erbfolgekrieg war formal ein Konflikt zwischen den Habsburgern und den Bourbonen um das spanische Erbe, stellte jedoch in Wirklichkeit einen Kampf um die wirtschaftliche Vormachtstellung in Europa dar. Obwohl die Verträge Prinzipien und Werten wie die Sicherheit Europas, die Freiheit der Spanier, die rechtmä-

ßige Nachfolge in der spanischen Krone betonen, handelten die Großmächte in erster Linie im Einklang mit ihren eigenen Interessen. Obwohl die Habsburger den Krieg verloren und die Bourbonen den spanischen Thron verteidigen konnten, erwies sich Großbritannien als eigentlicher Gewinner des Spiels.

LIKTOR, ZOLTÁN ATTILA

Principled Politics or Pragmatism?

Bourbon-Habsburg Duel over the Spanish Inheritance (1700–1725)

(Abstract)

The War of the Spanish Succession was formally a conflict between the Habsburgs and the Bourbons over the Spanish inheritance, but it was a struggle for economic supremacy in Europe. Although the treaties emphasised principles and values such as the security of Europe, the freedom of the

Spanish and the rightful succession to the Spanish crown, the great powers acted primarily in accordance with their own interests. Although the Habsburgs lost the war and the Bourbons were able to defend the Spanish throne, Great Britain proved to be the real winner of the game.

- ¹ E sorba illeszkedett az angol–holland háborúk sorozata (1652–1654, 1665–1667, 1672–1674), a francia–holland háború (1672–1678), továbbá a holland–portugál háború (1595–1663), a devolúciós háború (1667–1668) és a kilencéves háború (1688–1697) is.
- ² Az 1668–1700 közötti felosztási tervekkel, azok diplomáciai forrásaival behatóan foglalkozott: SILVA SOTO, Álvaro: *Entre Austrias y Borbones. Derecho y razón de estado en la sucesión de Carlos II.* Madrid, 2020. Dykinson.
- ³ FREY, Linda – FREY, Marsha (szerk.): *The treaties of the war of the Spanish Succession: a historical and critical dictionary.* Westport et Londres, 1995. Greenwood Press.
- ⁴ Az előzményeket már vázoltam egy korábbi tanulmányban, l. LIKTOR Zoltán Attila: De kinek a jussa? A spanyol örökségért folytatott küzdelem a Habsburgok és a Bourbonok között a (jog)források tükrében. *Jogtörténeti Szemle*, 2022. 4. sz. 7–14. p. DOI: <https://doi.org/10.55051/JTSZ2022-4p7>.
- ⁵ UBILLA Y MEDINA, Antonio: *Successión de el Rey D. Phelipe V. nuestro señor en la Corona de España; diario de sus viages desde Versalles a Madrid; el que executó para su feliz casamiento, jornada a Nápoles, a Milán, y a su ejército; successos de la campaña y su buelta a Madrid.* Madrid, 1704. [k. n.]
- ⁶ CORONAS GONZÁLEZ, Santos: *Los juramentos forales y constitucionales de Felipe V en los reinos de España (1700–1702).* Madrid, 2017. Boletín Oficial del Estado, 15. p.
- ⁷ PELET, Jean Jacques Germain Baron: *Mémoires militaires relatifs à la succession d'Espagne sous Louis XIV.* Tomo I, Paris, 1835. Imprimerie Royale, 4. p.
- ⁸ BERNEY, Arnold: *König Friedrich I. und das Haus Habsburg (1701–1707).* München–Berlin, 1927. R. Oldenburg, 4. p.
- ⁹ MARCOS, David Martín: *El papado y la Guerra de Sucesión Española.* Madrid, 2011. Marcial Pons Historia, 55. p.
- ¹⁰ CANTILLO, Alejandro de: *Tratados, convenios y declaraciones de paz y de comercio que han hecho con las potencias extranjeras los monarcas españoles de la Casa de Borbón desde el año 1700 hasta el día.* Madrid, 1843. Imprenta de Alegría, 7–11. p. Zárójelben érdemes megjegyezni, hogy a kölni választófejedelemség 1583 és 1761 között a bajor Wittelsbach-ház uralma alatt állott, ezen időszakban lényegében a bajor uralkodóház „másodszületteiből” kerültek ki a kölni érsekek.
- ¹¹ Uo. 11–17. p.
- ¹² Uo. 17–28. p.
- ¹³ Uo. 28–32. p.
- ¹⁴ LOPEZ ANGUIA, José Antonio: Formar a una reina francófila: la llegada de María Luisa Gabriela de Saboya a la corte española (1701–1702). In SERRANO MARTÍN, Eliseo (szerk.): *De la tierra al cielo: Líneas recientes de investigación en historia moderna. Vol. 2. Comunicaciones.* Zaragoza, 2012. Fundación Española de Historia Moderna, Institución Fernando el Católico, 903–918. p.
- ¹⁵ *Tratados, convenios...* 8. p.
- ¹⁶ Uo. 18. p.
- ¹⁷ Uo. 12. p.
- ¹⁸ Uo. 28. p.
- ¹⁹ Az összes ceremónia leírását és az eskü szövegét közli CORONAS GONZÁLES 2017. 115–202. p.
- ²⁰ KÉPES György: IV. Károly magyar királyi címei, történeti áttekintésben. In GLÄSSER Norbert et al (szerk.): *„Fogadd a koronát...” Ünnepek és válság, hagyományok és reformkoncepciók.* Szeged, 2021. Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, 19–39., 32. p.
- ²¹ DUBET, Anne: *Un estadista francés en la España de los Borbones: Juan Orry y las primeras reformas de Felipe V (1701–1706).* Madrid, 2008. Biblioteca Nueva., DESOS, Catherine: *Les Français de Philippe V. Un modèle nouveau pour gouverner l'Espagne (1700–1724).* Strasbourg, 2009. Presses Universitaires de Strasbourg.
- ²² Kép forrása: Portrait de Philippe V, roi d'Espagne. Musée de l'histoire de France. [Wikimedia Commons](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Philippe_V.jpg).
- ²³ BERNARDO ARES, José Manuel de: *Luis XIV rey de España. De los imperios plurinacionales a los estados unitarios (1665–1714).* Madrid, 2008. Iustel.
- ²⁴ RIVERO RODRIGUEZ, Manuel: El „Gran Memorial” de 1624, dudas, problemas textuales y contextuales de un documento atribuido al conde duque de Olivares. *Librosdelacorte.es*, 2012. 4. sz. 48–71. p.; ESTEBAN ESTRÍNGANA, Alicia: Guerra y redistribución de cargas defensivas. La Unión de Armas en los Países Bajos católicos. *Cuadernos de Historia Moderna* 27., 2002. 49–98. p.
- ²⁵ ALBAREDA SALVADÓ, Joaquim: Los orígenes del Partido Español frente a Francia (1700–1714). *Magellánica, Revista de Historia Moderna*, 2018. 111–149. p.
- ²⁶ GONZÁLEZ ENCISO, Agustín: *Felipe V: la renovación de España- Sociedad y economía en el reinado del primer Borbón.* Navarra, 2003. Universidad de Navarra; SAN MIGUEL PÉREZ, Enrique: *La instauración de la monarquía borbónica en España.* Madrid, 2001. Comunidad de Madrid; GUIMERÁ RAVINA, Agustín: *El reformismo borbónico: una visión interdisciplinar.* Madrid, 1996. Alianza.
- ²⁷ *Lettres patentes du roy, pour conserver au Roy d'Espagne le droit de succession à la couronne de France*, <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8606019h/f1.item>.
- ²⁸ ALBAREDA SALVADÓ, Joaquim: *La guerra de Sucesión de España (1700–1714).* Barcelona, 2010. Crítica. 65–66. p.
- ²⁹ BROWNING, Andrew (ed.): *English Historical Documents. Vol. 6: 1660–1714.* London, 1996. Routledge.
- ³⁰ *A Complete Collection of Treaties from 1688 to 1771.* Treaty of Alliance between the Emperor, the King of Great Britain, and the States General (commonly called the Second Grand Alliance). 40–45. p.
- ³¹ 1681. évi 25. törvénycikk a vallás szabad gyakorlatáról; 1687. évi 21. törvénycikk a vallás dolgában megújítják az 1681-ik évi 25-ik és 26-ik törvénycikkelyeket, magyarázat hozzáadásával; 1715. évi 30. törvénycikk a vallás dolgában megújítják az 1681-ik évi 25-ik és 26-ik s 1687-ik évi 21-ik törvénycikkeket.
- ³² ONYEMECHI ADIELE, Pius: *The Popes, the Catholic Church and the Transatlantic Enslavement of Black Africans 1418–1839.* Zürich–New York, 2017. Georg Olms Verlag Hildesheim.
- ³³ BOUZA ÁLVAREZ, Fernando Jesus: *Portugal en la monarquía hispánica, 1580–1640: Felipe II, las Cortes de Tomar y la génesis del Portugal católico.* Madrid, 1987. Universidad Complutense Facultad de Geografía e Historia; BOUZA ÁLVAREZ, Fernando Jesus: *Portugal no Tempo dos Filipos.* Lisboa, 2000. Cosmos.
- ³⁴ EBERT, Christopher: Dutch Trade with Brazil before the Dutch West India Company, 1587–1621. In POSTMA, Johannes – ENTHOVEN, Victor (szerk.): *Riches from Atlantic Commerce: Dutch Transatlantic Trade and Shipping 1585–1817.* Boston, 2003. Brill, 49–75. p.; WILD, Anthony: *The East India Company: Trade and Conquest from 1600.* London, 2000. Harper Collins Illustrated; GAASTRA, Femme: *De geschiedenis van de VOC.* Zutphen, 1991. Walburg Pers.; GAASTRA, Femme: *The Dutch East India Company: Expansion and Decline.* Zutphen, 2003. Walburg Pers.
- ³⁵ BOXER, Charles Ralph: *The Dutch in Brazil, 1624–1654.* Oxford, 1957. Clarendon Press.
- ³⁶ RIBEIRO DA SILVA, Filipa: Crossing Empires: Portuguese, Sephardic, and Dutch Business Networks in the Atlantic Slave Trade, 1580–1674. *The Americas* 68., 2011. 1. sz. 7–32. p.; RYDER, Alan Frederick Charles: Dutch trade on the Nigerian coast during the seventeenth century. *Journal of the Historical Society of Nigeria*, 1965. 3. sz. 195–210. p.; POSTMA, Johannes: The dimension of the Dutch slave trade from Western Africa. *The Journal of African History* 13. 1972. 3. sz. 237–248. p.; EMMER, Pieter: *The Dutch in the Atlantic economy, 1580–1880: Trade, slavery and emancipation.* London, 1998. Routledge.
- ³⁷ SILVA, Chandra de: The Portuguese East India Company 1628–1633. *Luso-Brazilian Review* 11., 1974. 2. sz. 152–205. p.

- ³⁸ *Collecção dos tratados, convenções, contratos e actos publicos: celebrados entre a coroa de portugal e as mais potencias desde 1640 ate ao presente. Tomo I.* Lisboa, 1856. Imprensa Nacional, 1–11. p.; LUXAN MELENDEZ, Santiago de: *La revolucion de 1640 en Portugal: sus fundamentos sociales y sus caracteres nacionales: el Consejo de Portugal, 1580–1640.* Madrid, 2015. (Doktori disszertáció)
- ³⁹ *Coleccion de los Tratados de Paz, Alianza, Neutralidad, Garantia, Proteccion, Treuga, Mediacion, Acesion, Reglamento de Limites, Comercio Navegacion, etc. hechos por los Pueblos, Reyes, y Principes de España.* Madrid, Reynado de Carlos II Part I. Madrid, 1751. 292–316. p.
- ⁴⁰ Uo. 194–205. p.
- ⁴¹ MARLEY, David: *Reales asientos y licencias para la introducción de esclavos negros a la América Española, 1676–1789.* Windsor, 1985. Rolston–Bain; POSTMA, Johannes: *The Dutch in the Atlantic Slave Trade, 1600–1815.* Cambridge, 1990. Cambridge University Press.
- ⁴² *Tratados, conveniones...* 35–43. p.
- ⁴³ *Coleccion de los Tratados...* (1796) 67–78. p.
- ⁴⁴ SZEDERKÉNYI Nándor: *Heves vármegye története (1687-től 1867-ig).* Eger, 1893. Érseki Lyceumi Könyvnyomda, 80. p.
- ⁴⁵ *A Complete Collection of Treaties...* Treaties of Alliance between the Emperor, England, the United Provinces, and Portugal (1703). 51–61. p.
- ⁴⁶ Uo. 52. p.
- ⁴⁷ Uo. 53. p.
- ⁴⁸ Uo. 58. p.
- ⁴⁹ Uo. 59. p.
- ⁵⁰ Uo.
- ⁵¹ Uo. 60. p.
- ⁵² QUIRÓS ROSADO, Roberto: “«Hault et puissant Prince, mon très cher et très aymé bon cousin et neveu». El archiduque Carlos y la Monarquía de España (1685–1700)”. *Mediterranea, Ricerche storiche* 33., 2015. 47–78. p.
- ⁵³ CSEKEY István: *A magyar trónöröklési jog.* Budapest, 1917. Athenaeum, 163–173. p.
- ⁵⁴ Uo. 21–22. p.
- ⁵⁵ BALLAGI Aladár: *Az igazi Rákóczi.* Budapest, 1916. Rényi Károly, 59. p.
- ⁵⁶ GAEDDERT, Dale Albert: *The Franco-Bavarian alliance during the War of the Spanish Succession.* Columbus, 1969. Ohio State University.
- ⁵⁷ *Tratados, convenios...* 43–48. p.
- ⁵⁸ DÍAZ PAREDES, Aitor: *Almansa. 1707 y el triunfo borbónico en España.* Madrid, 2022. Desperta Ferro.
- ⁵⁹ PELET, Jean Jacques Germain Baron: *Mémoires militaires relatifs à la succession d’Espagne sous Louis XIV. Tomo VI.* Paris, 1845. Imprimerie Royale, 371–378. p.
- ⁶⁰ GEBEI Sándor: Az 1707. évi lengyel és magyar detronizáció politikai háttere. *Hadtörténeti Közlemények* 120., 2007. 4. sz. 1268–1296. p.
- ⁶¹ *Collecção dos tratados...* Tomo II. 222–233. p.
- ⁶² CORVISIER, André: *La bataille de Malplaquet. 1709. L’effondrement de la France évitée.* Paris, 1997. Éditions Economica.
- ⁶³ RAHN PHILLIPS, Carla: The Allied Occupation of Madrid in 1710: A Turning Point in the War of the Spanish Succession. *Bulletin for Spanish and Portuguese historical studies* 35., 2011. 15–29. p.
- ⁶⁴ Kép forrása: Portrait of Charles VI, Holy Roman Emperor (1685–1740). Museo di Capodimonte. *WikipediaCommons.*
- ⁶⁵ *Tratados, convenios...* 48–52. p.
- ⁶⁶ 1715. évi III. törvénycikk bővebb kijelentés a királyi örökletes utódlás s uralkodás felől.
- ⁶⁷ PÁLFFY Géza: Egy elbukott, mégis sikeres függetlenségi mozgalom – A Rákóczi-szabadságharcról hosszabb történelmi távlatban. In *Rákóczi Emlékkönyv.* Budapest, 2021. Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt., 14–29. p.
- ⁶⁸ GEBEI Sándor: Az 1708–1715. évi országgyűlés összehívásának körülményei. In KÓNYA Péter (szerk.): *Az országgyűlés 1715-ben és a magyar társadalom a 18. században.* Eperjes, 2016. Prešovská univerzita v Prešove, 24–38. p.
- ⁶⁹ Renonciation de Mgr le duc de Berry à la couronne d’Espagne (1712) <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b86101628/f1.item.r=-berry%201712>, Renonciation de Mgr. le duc d’Orléans à la couronne d’Espagne (1712) <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8610160f.r=renonciation%201712?rk=21459;2>.
- ⁷⁰ Renonciations du roi d’Espagne à la couronne de France <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8610108g.r=renonciation%201712?rk=64378;0>.
- ⁷¹ *Tratados, convenios...* 56–58. p.
- ⁷² Treaty of Utrecht [IV–V.]
- ⁷³ Uo. [VI.]
- ⁷⁴ Uo. [II.]
- ⁷⁵ Uo. [V–VI.]
- ⁷⁶ Uo. [VIII.]; *Coleccion de los Tratados...* (1796) 99–123. p.
- ⁷⁷ *Coleccion de los Tratados...* (1800) Reynado de Felipe V Parte II Tratado de Paz de Viena (1725) 130–133. p.
- ⁷⁸ Uo. 133–134. p.
- ⁷⁹ Uo. 139–140. p.
- ⁸⁰ Uo. 140–141. p.
- ⁸¹ Kép forrása: Großes Wappen des Kaiser Leopold I. Szerző: Herald-er, elements Sodacan. *WikimediaCommons.* (CC)
- ⁸² 1723. évi 2. törvénycikk *Ő császári és királyi legszentségesebb felsége fölséges osztrák háza nőgának Magyarország szent koronájában s a régtől fogva hozzákapcsolt részekben való folytonos királyi örökösödéséről.*
- ⁸³ *Coleccion de los Tratados...* (1796) 155–164. p.

